

**“EESTI KULTUURIPÄRANDI HOIDMISE JA VÄÄRTUSTAMISE
ARENGUKAVA AASTANI 2030”
koostamise ettepanek**

1. Sissejuhatus

Vabariigi Valitsuse 13.12.2005. a määruse nr 302 “Strateegiliste arengukavade liigid ning nende koostamise, täiendamise, elluviimise, hindamise ja aruandluse kord” § 5 lg 1 kohaselt peab valdkonna arengukava koostamiseks vastava valdkonna küsimuste eest vastutav minister esitama Vabariigi Valitsusele valdkonna arengukava koostamise ettepaneku.

“Eesti kultuuripärandi hoidmise ja väärtustamise arengukava aastani 2030” (edaspidi *kultuuripärandi arengukava*) koostamise ettepanekus põhjendatakse arengukava koostamise vajadust, selgitatakse arengukava koostamise eesmärgid, kirjeldatud peamisi lahendamist vajavaid probleeme ning loetletakse arengukavas püstitatavad pikaajalised eesmärgid.

Ettepaneku on koostanud Kultuuriministeeriumi asekancler Anton Pärn (tel 628 2210, anton.parn@kul.ee) ja kultuuriväärtuste osakonna nõunikud Peeter Mauer (muuseumid), Eino Pedanik (rahvakultuur), Marju Reismaa (kultuuriväärtused), Meeli Veskus (raamatukogud) ja peaspetsialist Aivi Lintnermann (rahvakultuur).

2. Arengukava objekt ja kestus

Kultuuripärandi all mõistetakse objekte, nähtusi ja kultuuriruumid (nt miljööväärtuslikud maastikud), mida hinnatakse neile omistatud ajaloolise, teadusliku, kunstilise, sotsiaalse, tehnoloogilise, usundilise jm väärtuse tõttu. See mõiste hõlmab nii materiaalsest (nt ehitised, paikkonnad, artefaktid, raamatud, fotod, videod, arhivaalid) kui ka vaimsest (nt uskumused, tavad, käsitööoskused, tehnoloogiad, muusika) pärandit, mida tajutakse paikkondliku, etnilise, religioosse vms identiteedi osana ja soovitakse seetõttu järgnevatel põlvkondadele edasi anda, so pärandada. Pärandina määratletud kultuurinähtuste elujõulisuse ning püsimise kindlustamine on ühiskonna jätkusuutliku ja sidusa arengu tagatiseks. Kultuuripärandi hulka võivad kuuluda väga erinevad objektid ja nähtused: kuivõrd esiplaanil on tunnetatud side minevikuga, mida tõlgendatakse kaasaja vajadustest lähtuvalt, on pärandi mõiste ja tähendus ajalooliselt arenev ja muutuv. Selle püsimist mõjutavad nii objektiivsed säilitustingimused kui subjektiivsed ühiskondlikud otsustused.

“**Hoidmise**” all peetakse kultuuripärandi arengukavas silmas kõiki tegevusi, mis aitavad kaasa kultuuripärandi elujõulisuse säilimisele: uurimine, inventeerimine, dokumenteerimine, kogumine, säilitamine, konserveerimine, restaureerimine, hooldamine, kaitse, järelevalve jmt.

“**Väärtustamisena**” käsitletakse arengukavas tegevusi, mis suurendavad ühiskonna huvi ja teadlikkust kultuuripärandi suhtes: tutvustamine, näitamine, õpetamine, selgitamine, interpreteerimine, kasutamine, arendamine, kogumine, propageerimine, populariseerimine jmt.

Valdkonnad, mida soovime kultuuripärandi arengukavaga hõlmata, on **arhiivindus, muinsuskaitse, muuseumid, raamatukogundus** ja **rahvakultuur** – mälu hoidmisega seotud tegevusvaldkonnad, mida läbivad kolm horisontaalset teemat: 1) **kogumine, uurimine** ja **dokumenteerimine** 2) **säilitamine** 3) **juurdepääs ja väärtustamine**.

Arengukava **kestuse** valikul on järgitud Eesti säästva arengu riikliku strateegia “Säästev Eesti 21” perioodi – **kuni aastani 2030** –, kuna kultuuripärandi valdkonnas ei toimu järske suunamuutusi väärtushinnangutes ning pikaajaliste eesmärkide püstitamisel. Küll aga võivad muutuda vahendid eesmärkide saavutamiseks (nt tehnoloogia areng) ning sellest johtuvalt koostatakse **rakendusplaan**, kus tuuakse välja konkreetseid tegevused koos vastutajate, tähtaegade ja kulude allikatega, lühemas ajaperspektiivis – **neljaks aastaks**.

3. Arengukava koostamise vajaduse põhjendus

Vastavalt Eesti Vabariigi põhiseadusele peab Eesti riik tagama eesti rahvuse, keele ja kultuuri säilimise läbi aegade. Rahvusliku kultuuripärandi, mis on kultuuri üks põhilisi elemente, hoidmine on eesti rahva ja Eesti riigi kohus nii oma kui maailmakultuuri ees.

Avalik huvi ja ühiskonna ootused kultuuripärandiga seotud tegevustele on suuremad kui olemasolevad ressursid võimaldavad. Seetõttu on eriti oluline, et valdkonna riiklikud rahastamissüsteemid oleksid selged ja efektiivsed – s.t et oleks määratletud rahastamise prioriteedid ja mahud. Siit tulenebki vajadus ühtse arengukava järele, mis käsitleks nii vaimset kui materiaalselt kultuuripärandit selle kõige laiemas tähenduses.

Nii Kultuuriministeriumis (vt lisa 1 ja lisa 2) kui ka teistes ministeriumides (vt lisa 2) on mitmeid programme ja arengukavasid, mis puudutavad ühel või teisel määral kultuuripärandit. Kultuuriministeriumi juhtimisel valmisid 2002. ja 2003. aastal Vabariigi Valitsuse poolt kinnitatud mõisakoolide ja pühakodade riiklike programmide kõrval Lõunaeesti keele ja kultuuri (2005–2009)

jätkuprogramm, Eesti arhitektuuripoliitika ja arhitektuurivaldkonna tegevuskava (2004–2008), Setumaa riiklik kultuuriprogramm (2006–2009), valdkonna arengukavad kultuuripärandi digiteerimisele (2007–2010) ning maa-arhitektuurile ja -maastikele (2007–2010), Eesti ajaloolistele looduslikele pühapaikadele (2008–2012), samuti kultuuriprogrammid “Kihnu kultuuriruum 2008–2010” ja “Saarte pärimuslik kultuurikeskkond 2008–2010”. Lisaks valmis 2006. aastal muuseumidele koostatud strateegiline dokument “21. sajandi Eesti muuseumid. Arengu põhisuunad 2006–2015”. Riiklike meetmekavade väljatöötamise käigus liideti 2006. aastal ministeeriumi struktuuris rahvakultuuri valdkond kultuuriväärtuste osakonnaga, mis tähendas materiaalse ja vaimse pärandi käsitlemist ühtse kultuuripärandi valdkonnana ministeeriumi haldusalas.

Tänaseks on Kultuuriministeerium oma arendustegevustega kujundanud välja ühtse pärandihoiu valdkonna, töötanud välja konkreetseid meetmekavad programmide ja arengukavade näol. Sellega on tehtud eeltöö ja loodud vajalik “sammastik”, millele saab toetuda ühtne Eesti kultuuripärandi arengukava.

Algatatud programmide ja arengukavadega on teravalt esile tõusnud kõigi jaoks olulised horisontaalsed arendustegevused, nagu pärandi säilitamine, pärandile juurdepääsu laiendamine, avalikkuse laiem kaasamine pärandihoidu, mida saab terviklikult käsitleda ainult kogu pärandivaldkonnale suunatud arengukavas. Täna toimivate programmide ja arengukavade sidumine loob eelduse valdkonna arengukavas püstitatud pikaajaliste eesmärkide täitmiseks (vt punkt 6). Olemasolevad programmid ja arengukavad on kultuuripärandi arengukavas käsitletavate horisontaalsete arendustegevuste konkreetseid väljundid.

4. Arengukava koostamise eesmärk

Riiklikus arengukavas on oluline:

- 4.1. määratleda kultuuripärandi hoidmise ja väärtustamise lühiajalised ja kaugemad eesmärgid,
- 4.2. planeerida vahendid eesmärkide saavutamiseks, vältides dubleerimist ning tagades piiratud ressursside mõistliku jagamise,
- 4.3. määratleda prioriteedid ja vastutajad kultuuripärandi säilitamisel,
- 4.4. anda raamistik, mille alusel saab otsustada, milliseid programme või meetmeid on valdkonna eesmärkide saavutamiseks vaja rakendada.

Riiklik arengukava saab olema dokument, mille suhtes analüüsitakse kultuuripärandit mõjutavaid riiklikke otsuseid, et tagada nende kooskõla kultuuripärandi hoidmise ja väärtustamise eesmärkidega.

5. Lahendamist vajavate probleemide kirjeldus

Kultuuripärandi säilimise tagamise aluseks on probleemide identifitseerimine ja teadvustamine. Kultuuripärandi alavaldkondi läbivad horisontaalsed probleemid on:

5.1. Puudub terviklik ja adekvaatne ülevaade kultuuripärandi hulgast ja selle seisundist.

Esimesed sammud kultuuripärandi hoidmisel on inventeerimine, kaardistamine, alus- ja valdkonnauuringute korraldamine. Kultuuripärandit ei ole küll võimalik selle mitmekesisuse ja pideva muutumise tõttu kunagi täielikult hoomata, kuid on hädavajalik omada terviklikku ülevaadet riikliku kaitse all olevatest mälestistest, arvel olevatest museaalidest, rahvusteavikutest ja muust kultuuriväärtusega dokumendipärandist, mis võimaldaks otstarbekalt kavandada ressursse ja tegevusi. Hävimisohus kultuuripärandi säilitamine nõuab osapoolte vahelisi kokkuleppeid ja kiiret sekkumist tagavaid vahendeid.

Senini ei ole Eestis süstemaatiliselt tegeldud vaimse kultuuripärandi teemaga. Arengukava koostamise käigus pannakse alus vaimse kultuuripärandi nimistule, mille eesmärgiks on vaimse kultuuripärandi üle-eestiline kaardistamine. Nimistu hakkab sisaldama vaimse kultuuripärandi väljendusvormide, teadmiste ja oskuste (töövõtete), pärimuse kandjate (kogukondade, rühmade, organisatsioonide ja üksikisikute) ja oluliste sündmuste loetelu ja iseloomustust.

5.2. Kultuuripärandi valdkonna riiklikud rahastamissüsteemid ja toetuste jaotamise põhimõtted ei ole piisavalt selgelt fikseeritud; ühte projekti või tegevust toetatakse mitmest riiklikust allikast; määratlemata on prioriteedid ja vastutajad kultuuripärandi säilitamisel.

Milline on riikliku/rahvusliku tähtsusega kultuuripärand ja kes vastutab selle hoidmise eest? Millest lähtudes koostatakse uusi toetusprogramme seni arengukavadega katmata teemadele? Kuidas tagada läbipaistvad ja kõigile arusaadavad kultuuripärandi rahastamissüsteemid?

Arengukava koostamise käigus määratletakse:

- ê säilitustegevuste üldpõhimõtted kultuuripärandi eri valdkondade lõikes, mis hõlmavad kõiki kultuuripärandiga tegelevaid institutsioone ja kultuuripärandit tervikuna, olenemata selle omandivormist,
- ê alaprogrammide koostamise põhimõtted (regionaalsus, kultuuriruumi eripära, mälestiste liigid jmt),
- ê keskasutused (nn kompetentsikeskused), mille arendamisse riik enim panustab.

Eelnimetatud juhtprintsiibid saavad olema asutustele aluseks oma säilituspoliitika koostamisel.

Säilitamise valdkonna üheks aladokumendiks on valdkonna arengukava “Digitaalne kultuuripäränd 2007–2010”, mille kehtivusperioodi arengukava koostamise käigus uuendatakse. Lisaks uuendatakse kõiki teisi Kultuuriministeeriumi programmdokumente ja arengukavasid, mis on kultuuripärändi arengukavaga seotud ning lõppevad 2010. aastal või varem (vt lisa 1).

5.3. Avalik huvi ja ühiskonna ootused kultuuripärändiga seotud tegevustele on suuremad kui olemasolevad ressursid võimaldavad.

Kultuuriministeeriumi kogemused erinevate kultuuripärändi toetustprogrammide elluviimisel näitavad, et toetuskõlblike taotluste hulk ületab alati mitmekordselt jagatava toetussumma. Lisaks sellele on osa valdkondi toetusprogrammidega üldse katmata.

Riiklik arengukava peaks tagama piiratud ressursside mõistliku jagamise ja dubleerimise vältimise.

5.4. Kultuuripärändit ei osata tihtipeale näha meie igapäevase elu loomuliku osana, kultuuripärändi väärtustamist tunnetatakse hoopis piiranguna ja arengu pidurdajana.

Tihtipeale alahinnatakse kultuuripärändi ühiskondlikku tähtsust ning ei teadvustata, et kultuuripärändi hoidmine on iga ühiskonna mitmekülgse arengu eeltingimus, mis mõjutab meie elukvaliteeti, kultuurilist identiteeti ja majanduslikku arengut.

Kui ühiskond väärtustab kultuuripärändit ja on kursis riikliku kaitse all olevatele objektidele kehtivate nõuetega, siis on kultuuripärändi elujõulisus ja arenguvõimalused paremini tagatud. Kohalikel omavalitsusüksustel peaks olema võimalus kaitsta kohalikul tasandil just nende piirkonna jaoks olulist pärändit.

5.5. Kultuuripäränd kui kasutamata ressurss:

- ê hoidlatesse suletud vaimne ja materiaalne päränd (kogud, mis võiksid olla aktiivses kasutuses, ei ole huvilistele kättesaadavad, kuna ei ole korrastatud ja/või puuduvad digitaalsed kasutuskooptid).
- ê lagunev, funktsioonita ehituspäränd (hoonetele uue kasutusviisi leidmine päästaks mitmed mälestised avariilisesse seisundisse sattumisest ja hävimisest);
- ê vähene osalemine kultuuripärändi rahvusvahelistes võrgustikes, vähene tähelepanu mitmekeelse juurdepääsu tagamisele;
- ê kultuuripärändit ei väärtustata piisavalt majanduselu osana (nt kultuuriturism, loomemajandus, ehituspäränd kui avaliku ruumi rikastaja);

ê süsteemne koostöö kultuuripärandi valdkonna ja teiste valdkondade vahel on välja arendamata.

Arengukava eesmärgiks on läbi laialdaste juurdepääsuvõimaluste loomisega juhtida üldsust kultuuripärandi juurde.

6. Valdonna arengukavas püstitatavad pikaajalised eesmärgid

6.1. Riigil on terviklik ja adekvaatne ülevaade kultuuripärandi hulgast ja selle seisundist.

6.2. Kultuuripärandi väärtustamine on meie igapäevaelu loomulik osa.

6.3. Kultuuripärand on läbi säästva (taas)kasutamise integreeritud aktiivselt ühiskonnaellu.

Kultuuripärandi arengukava ettevalmistamise käigus saavad pikaajalised eesmärgid lõpliku sõnastuse ning samuti määratletakse vahe-eesmärgid.

7. Arengukava koostajad

Arengukava koostamise eest vastutab Kultuuriministeerium.

Arengukava koostamises osalevad ministeeriumid ning nende seos kultuuripärandiga:

- Haridus- ja Teadusministeerium (valitsemisalas on riigi haridus-, teadus-, noorte- ja keelepoliitika kavandamine, mis haakub nii kultuuripärandi hoidmise kui väärtustamisega; riiklike programmide “Humanitaar- ja loodusteaduslikud kogud” ja “Eesti keel ja rahvuslik mälu” juhtministeerium; Eesti Kirjandusmuuseum, teadus- ja arhiivraamatukogud)
- Kaitseministeerium (relvakonflikti korral kultuuriväärtuste kaitse Haagi konventsioon, Laidoneri Muuseum)
- Keskkonnaministeerium (maastikukaitse, kultuuripärandi kaitse rahvusparkides, maastikukaitsealadel ja metsamaadel, Eesti Loodusmuuseum)
- Majandus- ja Kommunikatsiooniministeerium (kultuuriturism, loomemajandus, ehitus- ja elamumajandus, Eesti Maanteemuuseum)
- Põllumajandusministeerium (maapiirkondade keskkond, maaelu areng, Eesti Põllumajandusmuuseum, Eesti Piimandusmuuseum, C. R. Jakobsoni Talumuuseum)
- Rahvastikumistri Büroo (rahvuskaaslaste programm: väliseesti kultuuriseltside tegevus ja kultuuri viljelemine, suulise pärimuse talletamine, arhiiviväärtuste säilitamine ja kodumaale toimetamine, esemelise pärandi säilitamine)
- Riigikantselei (Rahvusarhiiv)
- Siseministeerium (regionaalareng, ruumiline planeerimine, Eesti Siseturvalisuse Muuseum)

- Välisministeerium (kultuuripärandi tutvustamine väljaspool Eestit koostöös teiste asutustega)

Arengukava koostamises osalevad ametid, asutused:

- Ennistuskoda Kanut
- Muinsuskaitseamet
- Rahvakultuuri Arendus- ja Koolituskeskus
- Rahvusarhiiv
- Rahvusraamatukogu
- kõrgkoolid
- muuseumid
- raamatukogud

Arengukava koostamises osalevad nõukogud, liidud ja kolmanda sektori esindajad:

- Arhitektuurikomisjon
- Eesti Linnade Liit
- Eesti Maaomavalitsuste Liit
- Eesti Muinsuskaitse Selts
- Eesti Muinsuskaitse Ümarlaud
- Eesti Muuseumiühing
- Eesti Raamatukoguhoidjate Ühing
- Eesti Regionaalse Kultuuripoliitika Nõukoda
- Kultuuriministeeriumi kultuuripärandi programmide juhtnõukogud
- Kultuuripärandi digitaalse säilitamise nõukogu
- Muinsuskaitse Nõukogu
- Muuseuminõukogu
- Raamatukogude, muuseumide ja arhiivide kultuuriväärtuste säilitamise nõukogu (KSN)
- Rahvaraamatukogude Nõukogu
- Relvakonflikti korral kultuuriväärtuste kaitse Haagi konventsiooni ja selle lisaprotokollide rakendamise ühiskomisjon
- UNESCO Eesti Rahvuslik Komisjon

8. Arengukava koostamise korraldus

Arengukava koostamiseks moodustakse Kultuuriministeeriumi juurde töörühm, kuhu kuuluvad ekspertgruppide juhid ja teised kultuuripärandi valdkonna asjatundjad. Iga horisontaalse teema

kohta moodustatakse üks ekspertgrupp: 1) kogumine ja dokumenteerimine 2) säilitamine 3) juurdepääs ja tutvustamine. Projekti koordineerimiseks võetakse tööle projektijuht, kelle ülesanne on kogu protsessi juhtimine ja arengukava teksti koostamine.

9. Arengukava koostamise ajakava

Kultuuriministerium esitab "Eesti kultuuripärandi hoidmise ja väärtustamise arengukava aastani 2030" Vabariigi Valitsusele kinnitamiseks hiljemalt 18. jaanuaril 2010. aastal.

Tegevus	Aeg
Arengukava väljatöötamise töörühma ja ekspertgruppide moodustamine	mai. 2008
Ekspertgruppide poolt arengukava jaoks sisendi väljatöötamine	mai. – dets. 2008
Arengukavaga seotud KuM-i programmide ja valdkonna arengukavade, mis lõppevad 2010 või varem, uuendamine	juuli 2008 – juuli 2009
Arengukava projekti ja rakendusplaani koostamine töörühma poolt vastavalt valdkondade sisenditele	mai 2008 – juuli 2009
Arengukava projekti I arutelu huvigruppidega	jaan. – veebr. 2009
Arengukava projekti täiendamine, arvestades huvigruppide ettepanekuid ja täiendusi	märts – juuli 2009
Arengukava projekti II arutelu huvigruppidega	aug. – sept. 2009
Arengukava projekti täiendamine, arvestades huvigruppide ettepanekuid ja täiendusi	sept. – okt. 2009
Arengukava koos rakendusplaaniga esitamine kooskõlastamiseks teistele ministeriumidele ning täiendamine vastavalt kooskõlastustelt saadud ettepanekutele	nov. – dets. 2010
Arengukava koos rakendusplaaniga esitamine Vabariigi Valitsusele	18. jaan. 2010

Lisad:

1. Kultuuriministeriumi valitsemisalas toimivad ning ettevalmistamisel olevad kultuuripärandi toetusprogrammid 3 lehel
2. Arengukavaga seotud siseriiklikud strateegilised dokumendid, rahvusvahelised kokkulepped, konventsioonid ja ühisdokumendid 5 lehel
3. Arengukava mõttekaart 1 lehel

Kultuuriministeeriumi valitsemisalas toimivad ning ettevalmistamisel olevad kultuuripärandi toetusprogrammid

Kultuuriministeeriumi toetusprogrammid ei ole ainuüksi puhttehnilised säilitusprojektid. Nende eesmärgid on laiemad, sotsiaalse suunitlusega – arendada paikkonna kultuuriidentiteeti, suurendada kogukonna osalust ja teadlikust regionaalse kultuuripärandi väärtustest; edendada läbi kultuuripärandi kohaliku majandust (kultuuriturism); uute partnerlussuhete loomine (erinevate kogukondade vahel ja rahvusvaheliselt). Kõige aluseks on kultuuripärandi väärtustamine kohalikul tasandil. Kultuuripärandi säilitamine on edukas üksnes siis, kui ta suudab oma eesmärkide saavutamiseks leida laia toetuspinna ühiskonnas. Riigipoolse initsiatiivi edukust saab mõõta partnerite hulga ja kultuuripärandi kättesaadavusega.

1. Kultuuriministeeriumi valitsemisalas toimivad kultuuripärandi toetusprogrammid:

Mõisakoolide riikliku programmi 2002–2012 eesmärk on endistes mõisahoonetes tegutsevate koolide ja lasteasutuste arendamine paikkondlikeks haridus- ja kultuurikeskusteks ning atraktiivseteks turismisihtkohtadeks, tagades samaaegselt mõisaansamblite ja neis sisalduva kultuuripärandi säilimise. Lisaks muinsuskaitsele uuringutele, projekteerimis- ja remont-restaureerimistöodele toetatakse ka õpilastele või laiemale avalikkusele suunatud arendustegevusi (nt koolitused, näitused, trükised jmt), mis väärtustavad ajaloolist mõisahoonet, kus haridusasutus või laste hoolekandeesutus asub. Programmi koordineerib Kultuuriministeerium.

Riiklik programm “Pühakodade säilitamine ja areng 2003–2013” on ellu kutsutud eesmärgiga tagada pühakodade kui Eesti kultuuriloolise ja kunstiajaloolise pärandi olulise osa säilimine. Programmi objektiks on kõikide registreeritud konfessioonide kõik pühakojad sõltumata nende mälestisestaatusest. Pühakodade programmil on täita pühakodade avarii-restaureerimistöode kõrval mitmed olulised alamprogrammid, näiteks restaureerimismetoodikate väljatöötamine, orelite uurimine ja kaitse ning pühakodade sisekliima parandamise võimaluste väljatöötamine. Programmi koordineerib Muinsuskaitseamet.

Valdkonna arengukava 2007–2010 “Maa-arhitektuur ja -maastik. Uurimine ja hoidmine” üldeesmärk on säilitada Eesti maa-arhitektuuri ja -maastike omapära. Arengukava põhitähelepanu on suunatud ühelt poolt Eesti maa-arhitektuurile ja -maastikele tervikuna ning teisalt meie kõige algupärasemale ja ainulaadsemale ehitisetüübile – rehemajale. Eesmärgi saavutamiseks töötatakse välja uurimisstrateegia ja -metoodika, viiakse läbi uuringuid, luuakse maaehituspärandi andmebaas, viiakse ellu mitmeid valdkonda populariseerivaid tegevusi, luuakse maaehituspärandi omanike nõustamissüsteem ning töötatakse välja maaehituspärandi korrastamiseks vajalikud toetusmeetmed. Arengukava koordineerib Eesti Vabaõhumuuseum.

Rahvakultuuri mentorprogrammi (millele eelnev pilootprojekt kandis nimetust “**Maakondlike koori- ja tantsujuhtmentorite käivitamise pilootprojekt 2005-2007**”) eesmärgiks on rahvakultuuri valdkonna koori-, tantsu-, orkestri-, rahvamuusika-, rahvusliku käsitöö-, folkloorirühmajuhitide ja harrastuslike näitejuhtide taseme ning oskuste tõstmine maakondades toimuvate koolitusseminaride kaudu valdkonna tippspetsialistide – mentorite – juhendamisel. Mentorprogrammi koordineerijateks on viis rahvakultuuri keskseltsi.

Laulu- ja tantsupeo protsessis osalevate kooride, orkestrite, rahvatantsurühmade ja rahvamuusikaansamblite tegevustoetuse programmi eesmärgiks on kollektiivide tegevuse ja sisemise aktiivsuse toetamine kvalifitseeritud juhendaja palkamisel püsiva organisatsiooni kaudu. Programm pakub baastoetust tegutsevatele kollektiividele nende pideva tegevuse – õppimise ja harjutamise – tegevuskindluse ja kvaliteedi suurendamise toetuseks, kindlustades 2003. a UNESCO vaimse ja suulise maailmapärandi nimekirja kantud Eesti, Läti ja Leedu laulu- ja tantsupeo traditsiooni jätkusuutlikkuse. Programmi rakendusasutuseks on määratud Rahvakultuuri Arendus- ja Koolituskeskus.

Valdkonna arengukava 2008–2012 “Eesti ajaloolised looduslikud pühapaigad. Uurimine ja hoidmine” üldesmärk on säilitada Eesti looduslike pühapaikade ja nendega seotud vaimse kultuuripärandi omapära. Eesmärgi saavutamiseks täpsustatakse pühapaikade õiguslikku regulatsiooni, töötatakse välja uurimismetoodika, inventeeritakse pühapaigad ja luuakse vastav andmekogu, viiakse ellu mitmeid valdkonda populariseerivaid tegevusi, luuakse pühapaikade omanike nõustamissüsteem ning töötatakse välja pühapaikade korrastamiseks vajalikud toetusmeetmed. Arengukava koordineerib Muinsuskaitseamet.

Kultuuriruumide toetusprogrammid:

Riikliku programmi “Lõunaeesti keel ja kultuur 2005–2009” üldesmärk on säilitada Lõuna-Eesti keeleline ja kultuuriline eripära. Programmi prioriteetideks on kaasa aidata keelelise ja kultuurilise keskkonna taastamisele, lõunaeesti keele kasutussfääri laiendamisele, Lõuna-Eesti noorte identifitseerumisele oma keele ja kultuuri kandjatena, lõunaeesti kultuuri suurema avatuse saavutamisele ning selle kaudu Lõuna-Eesti kui omanäolise keelelise ja kultuurilise regiooni väärtustamisele nii lõunaestlaste eneste kui teiste jaoks. Programm on jagatud neljaks suuremaks valdkonnaks: tänapäeva kultuur, ajakirjandus, kooliharidus ja teadusuuringud. Programmi koordineerib Kultuuriministerium.

Setumaa riikliku kultuuriprogrammi 2006–2009 üldesmärk on säilitada setude kultuuriline ja keeleline eripära ning väärtustada Setumaad kui elukeskkonda. Programmi abil soovitakse kaasa aidata setu vaimse ja materiaalse kultuuripärandi säilimisele, taastumisele ning arengule võimalikult autentsel kujul ning setu kultuuris osalejate ringi laiendamisele, eriti noorte sidumisele esivanemate keele ja kultuuripärandiga. Programmis käsitletav temaatika on jagatud kuueks valdkonnaks: pärimuskultuur, omakultuur, keel ja haridus, teadusuuringud, meedia ja maine, kogukond. Programmi koordineerib Kultuuriministerium.

Kultuuriprogrammi “Kihnu kultuuriruum 2008–2010” üldesmärk on säilitada Kihnu ja Manija saare kultuuriline ja keeleline eripära ning väärtustada mõlemaid saari kui elukeskkonda. Programmi abil soovitakse kaasa aidata kihnu vaimse ja materiaalse kultuuripärandi säilimisele, taastumisele ning arengule võimalikult autentsel kujul ning kihnu kultuuris osalejate ringi laiendamisele, eriti noorte sidumisele esivanemate keele ja kultuuripärandiga. Programm on jagatud kuueks valdkonnaks: pärimuskultuur, pärimuspõhine uuslooming, keel ja haridus, teadus-arendustegevus, meedia ja mainekujundus, kogukond. Programmi koordineerib Kultuuriministerium.

Kultuuriprogrammi “Saarte pärimuslik kultuurikeskkond 2008–2010” üldesmärgiks on väärtustada ja taaselustada Eesti saartele omast elulaadi, tavasid ja kombeid, oskusi ning keelelist eripära. Programm keskendub püsielanikega saarte kultuurilise eripära säilitamisele ning hääbuva pärandi taaselustamisele. Programmis käsitletav temaatika on jagatud neljaks valdkonnaks: pärimuskultuur ja kogukond, pärimuspõhine uuslooming, keel ja haridus, teadus- ja arendustegevus. Programmi koordineerib Kultuuriministerium.

2. Kultuuriministeeriumi valitsemisalas ettevalmistamisel olevad programmid¹:

Muuseumides lähiajaloo uurimise ja talletamise programm on suunatud Eesti lähiajaloo teemade kompleksele käsitlemisele: uurimine, kogumine, eksponeerimine ja publitseerimine. Programmi koordineerib Eesti Ajaloomuuseum.

20. sajandi arhitektuuri kaitsmise programm keskendub perioodile 1870–1991. Eesti 20. sajandi ehituspärandit on vaja kaitsta ja dokumenteerida selle tüpoloogilises mitmekesisuses: linnaplaneerimisest ja kujundatud maastikest suvilate ja mikroarhitektuurini. Välitööde tulemusena valmib arhitektuurselt oluliste objektide argumenteeritud ja dokumenteeritud nimekiri, mis sisaldab ettepanekuid, mida ja kuidas nende objektide juures kaitsta. Programmi koordineerib Muinsuskaitseamet.

Programm “Huvitav muuseum” toetab kuni 15 uut näituste arendusprojekti aastast. Projektkonkurss on avatud kõigile muuseumidele olenemata omandivormist. Programmi koordineerib Kultuuriministeerium.

Linnuste programm on suunatud Eesti keskaegsetele kaitserajatistele, lahendades komplekselt nende kaitse- ja eksponeerimisküsimused. Toetatakse uurimisprojekte, tehnilist inventeerimist, arendusprojekte, avariikonserveerimist. Programm on aktuaalne ka seoses struktuurifondidega: tehakse taotluste esitamiseks vajalikke ettevalmistustöid ja võimalusel pakutakse kaasrahastamist. Programmi koordineerib Muinsuskaitseamet.

Peipsiveere kultuuriprogrammi eesmärgiks on Eesti põlisvähemuste hulka kuuluvate vanausuliste kultuurilise identiteedi toetamine ja kultuurilise omapära kaitsmine.

Eestirootslaste kultuuriprogramm on suunatud eestirootslaste kultuurilise eripära säilitamisele ning hääbuva pärandi taaselustamisele eestirootslaste ajaloolisel asualal.

---

¹ Nimetatud on need programmid, mis kajastuvad Kultuuriministeeriumi arengukavas 2009-2012. Kas ja milliseid programme oleks vaja täiendavalt käivitada – selle väljaselgitamine on koostatava arengukava üks eesmärkidest (vt ettepaneku punkt 4).

Arengukavaga seotud siseriiklikud strateegilised dokumendid, rahvusvahelised kokkulepped, konventsioonid ja ühisdokumendid

1. Arengukava seos teiste strateegiliste dokumentidega

Kultuuriministeeriumi valitsemisala:

- **Eesti riigi kultuuripoliitika põhialused**
Riik väärtustab looduslikku ja ajaloolist keskkonda kui üht olulist rahvusliku identiteedi kandjat, et ka tulevased põlvkonnad saaksid osa looduslikust ja inimese loodud pärandist – nii vaimse kui materiaalse kultuuri avaldumisvormides.
- **Kultuuriministeeriumi strateegilise arengukava 2009–2012** kohaselt kuulub Kultuuriministeeriumi lähiaja rõhuasetuste hulka vaimne ja materiaalne kultuuripärand.
- **Muinsuskaitseameti strateegiline arengukava 2008-2011** rõhutab samuti vaimse ja esemelise osa terviklikku käsitlust ning seab eesmärgiks kultuuripärandi, sh kultuuriväärtusliku keskkonna, väärtustamise ja säilimise tagamise järeltulevatele põlvedele.
- **Rahvakultuuri Arendus- ja Koolituskeskuse strateegiline arengukavas 2007-2010** defineeritakse kultuuri kui ühiskonna vaimsete ja materiaalsete väärtuste kompleksi ning selle aluseks olevaid tõekspidamisi ja väärtushinnanguid. Rahvakultuuri Keskuse tegevuse põhieesmärk on neid väärtusi taasloova ja tulevastele põlvedele edasiandva elukeskkonna kujundamine.
- **Eesti Rahvusraamatukogu arengukava aastani 2010** seab eesmärgiks anda oma panus eesti rahva, rahvuskultuuri ja omariikluse säilitamiseks.
- **E-raamatukogu arengukava 2007-2012** määrab kindlaks strateegilised eesmärgid ja tegevused rahvusliku elektroonilise infovaramu ja sellele tuginevate teenuste väljaarendamiseks.
- **Valdkonna arengukava “Digitaalne kultuuripärand 2007–2010”** peaesmärk on tagada kultuuripärandi digiteerimise, digitaalsena säilitamise ja kasutamise valdkonna tõhus koordineerimine Eestis ning luua võimalus osaleda ühtsetete Eesti seisukohtadega Euroopa Liidu arendustes. Arengukava tähtsaimaks osaks on kultuuripärandi pikaajaliseks digitaalseks säilitamiseks mõeldud digitaalhoidla käivitamine ning riikliku kultuuriportaali ettevalmistamine.
- **21. sajandi Eesti muuseumid. Arengu põhisuunad 2006–2015 (KuM)** eesmärk on anda kõigile muuseumidele, museaalse tegevusega haakuvatele teemaparkidele ja külastuskeskustele üldised pikaajalised arengusuunad kolmes olulisemas valdkonnas: muuseum kui ühiskonna väärtuslik osa; muuseum kui kultuuripärandi koguja ja säilitaja; muuseum kui toimiv organisatsioon. Kõiki kolme valdkonda läbib käsitus muuseumist kui

koostööpartnerist. Dokument on lähtealuseks muuseumidele oma arengukavade koostamisel.

- **Eesti arhitektuuripoliitika ja arhitektuurivaldkonna tegevuskava 2004-2008** toetub Eesti arhitektuuripoliitika dokumendis nimetatud eesmärgile tagada ajaloolise keskkonna püsimine tulevastele põlvkondadele. Arhitektuurivaldkonna tegevuskava näeb ette Eesti arhitektuuri säilitamis- (kogumine, dokumenteerimine, publitseerimine) ja uurimiskavade algatamist ja toetamist.
- **Eesti raamatukogude arengukava** (eelnõu koostamisel, valmib 2008)
- **Maakonnamuuseumide arengukava** (eelnõu koostamisel, valmib 2008)

Muud:

- **Eesti säästva arengu riiklik strateegia “Säästev Eesti 21”** peasihiks on ühendada üleilmsest konkurentsist tulenev edukusenõue säästva arengu põhimõtete ning Eesti traditsiooniliste väärtuste ja omanäolise kultuuriruumi säilitamisega. Jätkusuutlikkuse hindamise aluseks on muuhulgas Eesti kultuuriruumi ulatus, mille indikaatoriks on eesti kultuuri materialiseerumise määr arhitektuuris, maastikes ja märgilises keskkonnas.
- **Eesti maaelu arengu strateegia 2007-2013 (PM)** sätestab, et oluline on tagada kultuuripärandi objektide säilimine nende ajaloolist ilmet respektoides. Strateegia üheks eesmärgiks on paikkonna säilitamine ning prioriteetsete tegevuste loetelus on välja toodud vähetootlike investeeringute, mis aitavad kaasa kultuuripärandi ja maastikulise mitmekesisuse säilitamisele, soodustamine (nt kiviaedade rajamine, taastamine ja hooldamine).
- **Keskkonnastrateegia aastani 2030 ja keskkonnategevuskava 2007-2013 (KeM)**
Maastike kultuuri- ja loodusväärtused oma mitmekesisuses on osa Eesti kultuuripärandist ja maastikuressursist, seega tuleb riigil korraldada nende väärtuste hoidu ja kasutamise strateegilist planeerimist.
- **Eesti looduskaitse arengukava aastani 2035 (eelnõu) (KeM)**
Loodus- ja kultuurimaastike mitmekesisuse säilitamine ja suurendamine ning toimivus läbi traditsioonilise asustuse ja maakasutuse tagab kultuuripärandi säilimise, eelkõige maapiirkondades, loob eelduse maastikulise ja bioloogilise mitmekesisuse ning ökoloogiliste funktsioonide säilimiseks.
- **Riiklik programm “Humanitaar- ja loodusteaduslikud kogud” (HTM)** keskendub kogude digiteerimise ja kasutusvõimaluste ajakohastamisele, kogude andmebaaside koostamisele/täiustamisele ja sobivate andmevõrkudega seostamisele.
- **Riiklik programm “Eesti keel ja rahvuslik mälu (2004-2008)” (HTM)** tõdeb, et eestlaste keeleline ja kultuuriline identiteet on seatud välise surve alla, mistõttu selle säilitamine vajab üha suuremat riiklikku hoolt ja toetust. Rahvus, kes kaotab oma ajaloolis-kultuurilise mälu, kaotab peagi oma identiteedi ja on määratud hääbumisele. Programm peab oluliseks mälestuste ja rahvapärимuse kogumise jätkamist ning elektrooniliste andmekandjate kasutamist rahvusliku mälu kui identiteedikandja tutvustamisel ja väärtustamisel.
- **Eesti keele arendamise strateegia 2004–2010 (HTM)** üheks eesmärgiks on luua tingimused eesti keele piirkondlike erikujude kasutamiseks ja säilitamiseks

kultuuriväärtusena, eesti kirjakeele arendamise ühe allikana ja kohaliku eesti identiteedi kandjana.

- **Eesti riikliku turismi arengukava 2007–2013 (MKM)** kohaselt kuuluvad Eesti peamiste turismiressursside ehk turistimagnetite hulka:
  - o ajaloopärand (keskaegsed linnakeskused, kindlused ja mõisahooned),
  - o kultuuripärand (muusika, laul ja tants, käsitöö, folkloorifestivalid),
  - o looduskeskkond (maastikud, veekogud, märgalad, kaitsealad),
  - o pealinn Tallinn (hästisäilinud keskaegne vanalinn ja linnamüür),
  - o Põhja- ja Ida-Eesti (põhjarannik, Lahemaa Rahvuspark, Kõrvemaa ja Tuhala looduskaitsealad, mõisaarhitektuur ja linnused, värav Venemaale),
  - o Lääne-Eesti koos Saaremaa ja Hiiumaaga (maastik, rannapuhkus, sanatooriumid, Pärnu),
  - o Lõuna-Eesti (kuppelmaastik, järved, kultuurisündmused, rahvuspargid, talisport, setude ja vanausuliste etniline piirkond, Tartu).
- **Rahvusarhiivi arengukava 2007-2010** kavandab Rahvusarhiivi arendustegevused prioriteetsetes valdkondades dokumentaalse kultuuripärandi (dokumentide ja arhiivide) säilitamisel, juurdepääsu kindlustamisel ja nende kasutamise võimaldamisel
- **Rahvusarhiivi säilitusstrateegia 2007-2010** kavandab tegevused traditsioonilistel andmekandjatel (pärnament ja paber) dokumentide ja arhiivide säilitamisega seotud probleemide kaardistamisel ja säilitamise terviklahenduste rakendamisel.
- **Rahvusarhiivi digitaalarhiivinduse arengukava 2005-2010** kavandab tegevused digitaalarhiivi loomiseks eesmärgiga kindlustada digitaalsete dokumentide ja arhiivide kogumine ning digitaalsete dokumentide ja digiteeritud arhivaalide säilitamine ja neile juurdepääsu kindlustamine.
- **Rahvuskaaslaste programm 2004-2008 (Rahvastikuministri Büroo)** on suunatud väljaspool Eesti Vabariigi territooriumi elavate eestlaste toetamiseks ja koostööks. Programmi esmatähtsate tegevusvaldkondade seas on nimetatud järgmised kultuuripärandiga seotud tegevused:
  - o väliseesti kultuuriseltside tegevus ja kultuuri viljelemine;
  - o suulise pärimuse talletamine;
  - o arhiiviväärtuste säilitamine ja kodumaale toimetamine;
  - o esemelise pärandi säilitamine.

2. Arengukavaga seotud rahvusvahelised kokkulepped, konventsioonid ja ühisdokumendid

- **Hariduses, teaduses ja muus kultuurivaldkonnas kasutatavate esemete sisseveo kokkulepe**, 17. juuni 1950, Firenze (EV ühinenud 13.06.2001) ja **Hariduses, teaduses ja muus kultuurivaldkonnas kasutatavate esemete sisseveo kokkuleppe protokoll**, 26. november 1976, Nairobi (EV ühinenud 13.06.2001)
- **Relvakonflikti korral kultuuriväärtuste kaitse Haagi konventsioon**, 14. mai 1954, Haag (EV ühinenud 22.02.1995), **Relvakonflikti korral kultuuriväärtuste kaitse Haagi konventsiooni protokoll**, 14. mai 1954, Haag, ja **teine protokoll**, 26.03.1999, Haag (EV ühinenud 24.12.2004. a)
- **Euroopa kultuurikonventsioon**, 19. detsember 1954, Pariis (EV ühinenud 06.05.1992)

- **Veneetsia harta.** 1964, Veneetsia. Mälestiste ja ajalooliste paikade konserveerimise ja restaureerimise rahvusvaheline harta, Ajaloomälestiste arhitektide ja tehnikateadlaste II rahvusvaheline kongress, hiljem võttis ICOMOS selle oma tegevuse aluseks.
- **Kultuuriväärtuste ebaseadusliku sisseveo, väljaveo ja omandiõiguse üleandmise keelamise ning ärahooldamise abinõude konventsioon**, 14. november 1970, Pariis (EV ratifitseerinud 05.04.1995)
- **Ülemaailmse kultuuri- ja looduspärandi kaitse konventsioon**, 16. november 1972, Pariis (EV ratifitseerinud 05.04.1995)
- **Firenze harta.** 1981, Firenze. Ajalooliste parkide kaitse harta, registreeritud Veneetsia Harta lisa, ICOMOS-IFLA Ajalooliste Parkide Rahvusvaheline Komitee.
- **Euroopa arhitektuuripärandi kaitse konventsioon**, 3. oktoober 1985, Granada (EV ratifitseerinud 23.10.1996)
- **ICOMi muuseumide eetikakoodeks**, 1986, Buenos Aires, ICOMi XV Peaassamblee
- **Washingtoni harta.** 1987, Washington. Ajalooliste linnade kaitse harta, ICOMOSi VIII Peaassamblee.
- **Arheoloogilise pärandi kaitsmise ja haldamise harta**, 1990, ICOMOS
- **Arheoloogiapärandi kaitse Euroopa konventsioon**, 16. jaanuar 1992, Valletta (EV ratifitseerinud 23.10.1996)
- **Kultuuriväärtuslike paikade säilitamise harta**, 1992, Uus-Meremaa, ICOMOS
- **Kultuuriväärtuste Säilitamise ja Restaureerimise Rahvusvahelise Uurimiskeskuse (ICCROM) põhikiri**, 21. oktoober 1993 (EV ühinenud 27.09.2000)
- **IFLA/UNESCO rahvaraamatukogude manifest**, 1994
- **Läänemereäärsete riikide kultuuripärandialane koostöövõrgustiku deklaratsioonid**, 1997, 1999, 2001, 2003, 2005
- **IFLA/UNESCO kooliraamatukogude manifest**, 1999
- **Kultuuriturismi rahvusvaheline harta.** Turismi juhtimine kultuuriväärtuslikes paikades, oktoober 1999, Mexico, ICOMOS
- **Euroopa maastikukonventsioon**, 20. oktoober 2000, Firenze (EV ei ole veel ühinenud)
- **Veealuse kultuuripärandi kaitse konventsioon**, 4. november 2001, Pariis (EV ei ole veel ühinenud)
- **Baltimaade kultuuriturismi arengukava.** UNESCO Eesti, Läti, Leedu Rahvuslikud Komisjonid, 2001–2003
- **Nõukogu resolutsioon arhiivide kohta liikmesriikides**, 6. mail 2003 (ELT C 113, 13.5.2003)

- **Vaimse kultuuripärandi kaitse konventsioon**, 17. oktoober 2003, Pariis (heakskiidetud VV poolt 06.01.2006)
- **Komisjoni aruanne arhiivindusest laienenud Euroopa Liidus. Võimalused edaspidiseks tegevuseks: prioriteedid** (COM 2005 0052-0053, 18.02.2005)
- **Kogude liikuvuse soovitused Euroopa muuseumidele**, aprill 2005
- **Viini memorandum**. 2005, Viin. Maailma kultuuripärand ja kaasaegne arhitektuur – ajaloolise linnamaastiku kujundamise memorandum.
- **Euroopa Nõukogu raamkonventsioon kultuuripärandi väärtusest ühiskonna jaoks (Faro konventsioon)**, 27. oktoober 2005 (EV ei ole veel ühinenud)
- **Nõukogu soovitus prioriteetsete meetmete kohta koostöö tõhustamiseks arhiivinduse valdkonnas Euroopas**, 14. november 2005 (ELT L 312, 29.11.2005)
- **Malta deklaratsioon: kultuuriturismi edendamine ja kontroll**, 2006, Europa Nostra
- **Komisjoni soovitus kultuurimaterjali digiteerimise, sellele sidusjuurdepääsu tagamise ja selle digitaalse säilitamise kohta** (2006/585/EÜ), 24. august 2006
- **Teatis Euroopa kultuurivaldkonna tegevuskava kohta üleilmastavas maailmas**, 10. mai 2007
- **Nõukogu resolutsioon Euroopa kultuurivaldkonna tegevuskava kohta**, 16. november 2007